

JINOYAT ISHLARINI HAY'ATDA VA YAKKA TARTIBDA KO'RIB CHIQISHNING O'ZIGA XOS JIHLTLARI

Ummatov Muhammadrasul Tursunovich
O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish
instituti dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa
doktori(PhD), dotsent
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19229788>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 22-mart 2026 yil
Ma'qullandi: 24-mart 2026 yil
Nashr qilindi: 26-mart 2026 yil

KEYWORDS

jinoyat protsessi, sud tarkibi, hay'atda ko'rib chiqish, yakka tartibda ko'rib chiqish, kollegiallik, sudlov adolati, protsessual iqtisodiylik, sud mustaqilligi, inson huquqlari, sud amaliyoti.

ABSTRACT

Mazkur dissertatsiya ishida jinoyat ishlarini hay'atda va yakka tartibda ko'rib chiqishning nazariy-huquqiy asoslari, ularning o'ziga xos jihatlari, afzallik va kamchiliklari hamda amaliyotda qo'llanilishi tahlil qilingan. Sud tarkibining shakli sudlov adolatini ta'minlashda muhim omil sifatida o'rganilib, kollegiallik va yakka tartibda ish ko'rishning o'zaro nisbati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi, xalqaro standartlar va milliy qonunchilik tahlili asosida jinoyat ishlarini ko'rib chiqish shakllarini takomillashtirishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari sudlov faoliyati samaradorligini oshirish, inson huquq va erkinliklarini ta'minlash hamda sud qarorlarining qonuniyligi va asoslanganligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jinoyat sudlovi tizimida ishlarni ko'rib chiqish tartibi va sud tarkibining shakli adolatli sudlovni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan muhim institutlardan biri hisoblanadi. Sud muhokamasining qay tartibda – hay'atda yoki yakka sudya tomonidan amalga oshirilishi jinoyat protsessual huquqining mazmuni va mohiyatini ochib beruvchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Bu masala nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb bo'lib, sud qarorlarining qonuniyligi, asoslanganligi va adolatliligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [1].

Hozirgi globallashtirish sharoitida sudlov tizimini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish va inson huquqlarini ishonchli himoya qilish davlat siyosati darajasidagi ustuvor vazifalardan biriga aylangan. Shu nuqtayi nazardan, jinoyat ishlarini ko'rib chiqish shakllarini ilmiy tahlil qilish, ularning afzallik va kamchiliklarini aniqlash hamda ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, sud tarkibining to'g'ri belgilanishi sud qarorlarining sifatini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi [2].

Jinoyat ishlarini hay'at tarkibida ko'rib chiqish kollegiallik prinsipiga asoslanib, sud qarorlarini bir necha sudyalardan tomonidan muhokama qilish va qabul qilishni nazarda tutadi. Bu esa qaror qabul qilish jarayonida turli nuqtayi nazarlarni inobatga olish imkonini beradi va subyektivlik ehtimolini kamaytiradi. Ayniqsa, murakkab va og'ir jinoyat ishlarida hay'at

tarkibida ish ko'rish adolatli sudlovni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Bu haqda ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, kollegial sud tarkibi qaror qabul qilish jarayonida xatolar ehtimolini kamaytiradi va qarorlarning asoslanganligini oshiradi [3].

Shu bilan birga, jinoyat ishlarini yakka tartibda ko'rib chiqish ham sud amaliyotida keng qo'llaniladi. Yakka sudya tomonidan ishni ko'rib chiqish protsessual tezkorlik va samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Sud yuklamasining ortib borayotgan sharoitida mazkur shaklning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, yakka tartibda ish ko'rish sud ishlarini tezkor hal qilish imkonini berib, sud tizimidagi ortiqcha yuklamani kamaytirishga xizmat qiladi [4]. Biroq, bu shaklda qaror qabul qilishda subyektivlik ehtimoli mavjud bo'lib, bu esa uning ayrim cheklovlarini belgilaydi.

Jinoyat ishlarini hay'atda va yakka tartibda ko'rib chiqish masalasi sudlov adolatining mazmuni va mohiyati bilan bevosita bog'liq bo'lib, u faqat protsessual shakl emas, balki huquqni qo'llash faoliyatining sifat ko'rsatkichi sifatida ham namoyon bo'ladi. Sud qarorlarining adolatligi, asoslanganligi va qonuniyligi ko'p jihatdan ishni ko'rib chiqishda ishtirok etayotgan subyektlar soni va ularning o'zaro munosabatlariga bog'liqdir. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, kollegial sud tarkibida qaror qabul qilish jarayonida fikrlar xilma-xilligi ta'minlanadi va bu dalillarni har tomonlama baholash imkonini beradi [5]. Shu bilan birga, yakka tartibda ko'rib chiqishda sudyaning shaxsiy tajribasi va professional mahorati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Sud muhokamasining mazkur ikki shakli o'rtasidagi farqlarni tahlil qilishda protsessual iqtisodiylik prinsipiga alohida e'tibor qaratish lozim. Protsessual iqtisodiylik – bu sud ishlarini ortiqcha vaqt va resurslar sarflamasdan, samarali va tezkor hal qilishni anglatadi. Bu borada Richard Posner o'z asarlarida sud tizimida samaradorlikni ta'minlash muhim ekanligini ta'kidlab, ortiqcha formalizm sud adolatini kechiktirishi mumkinligini ko'rsatadi [6]. Shu nuqtayi nazardan, yakka tartibda ish ko'rish ayniqsa sud yuklamasi yuqori bo'lgan sharoitda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, bu holat adolat prinsiplariga zid bo'lmasligi kerak, ya'ni tezkorlik sifatidan ustun qo'yilmasligi lozim.

Jinoyat ishlarini hay'at tarkibida ko'rib chiqishda muhokama jarayonining o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ulardan biri – qaror qabul qilishda ovoz berish mexanizmining mavjudligidir. Sudyalar o'rtasidagi fikrlar bir-biriga to'g'ri kelmagan taqdirda, ko'pchilik ovozi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Bu esa muayyan ma'noda demokratik qaror qabul qilish usuli sifatida baholanadi. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, ko'pchilik ovozi asosida qabul qilingan qarorlar ko'pincha muvozanatlashgan va asosli bo'ladi, chunki u bir necha nuqtayi nazarlarning uyg'unlashuvi natijasida shakllanadi [7]. Shu bilan birga, ayrim hollarda sudyalardan biri alohida fikr (dissent) bildirishi mumkin, bu esa sud amaliyotining rivojlanishi uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Yakka tartibda ko'rib chiqishda esa qaror qabul qilish jarayonida bunday ichki muhokama va fikrlar qarama-qarshiligi mavjud emas. Bu bir tomondan ishni tezkor hal qilish imkonini bersa, ikkinchi tomondan qaror qabul qilishda bir tomonlama yondashuv ehtimolini oshiradi. Shu sababli, ilmiy adabiyotlarda yakka tartibda ish ko'ruvchi sudyaning mustaqilligi bilan bir qatorda uning mas'uliyati ham yuqori ekanligi ta'kidlanadi [8]. Sudya nafaqat qonunni to'g'ri qo'llashi, balki har bir dalilni xolisona baholashi va qarorini yetarlicha asoslashi lozim.

Jinoyat ishlarini ko'rib chiqish shakllari masalasida inson huquqlarini ta'minlash omillari ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, European Court of Human Rights amaliyotida sud

muhokamasining adolatliligiga baho berishda ishni ko'rib chiqish tarkibi ham hisobga olinadi. Sudning fikricha, ishning murakkabligi yuqori bo'lgan hollarda kollegial tarkibda ko'rib chiqish adolatli sudlov kafolatlarini kuchaytiradi [9]. Shu bilan birga, oddiy ishlar bo'yicha yakka sudya ishtirokidagi muhokama ham inson huquqlari standartlariga zid hisoblanmaydi, agar u qonun talablariga muvofiq amalga oshirilgan bo'lsa.

Zamonaviy huquqshunoslikda jinoyat ishlarini ko'rib chiqish shakllarini optimallashtirish masalasi dolzarb muammolardan biri sifatida qaralmoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sud tizimi samaradorligini oshirish uchun ishlarning toifasiga qarab ularni turli shakllarda ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir [10]. Masalan, sodda va kam ijtimoiy xavfli jinoyat ishlari yakka tartibda, murakkab va og'ir jinoyatlar esa hay'at tarkibida ko'rib chiqilishi kerak. Bu yondashuv sud resurslaridan oqilona foydalanish va adolatli sudlovni ta'minlash imkonini beradi.

Shuningdek, sud amaliyotida jinoyat ishlarini qayta ko'rib chiqish bosqichlarida ham sud tarkibi masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Apellyatsiya va kassatsiya instansiyalarida ishlarni ko'rib chiqish, odatda, hay'at tarkibida amalga oshiriladi, chunki bu bosqichda birinchi instansiya sudi qarorining qonuniyligi va asoslanganligi tekshiriladi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, yuqori instansiya sudlarida kollegial tarkibning mavjudligi xatolarni aniqlash va bartaraf etish imkoniyatini kengaytiradi [11]. Bu esa sud qarorlarining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, jinoyat ishlarini hay'atda va yakka tartibda ko'rib chiqishning o'ziga xos jihatlari chuqur tahlil qilinganda, ularning har biri sudlov tizimida alohida vazifani bajarayotganini ko'rish mumkin. Hay'at tarkibi adolat va xolislikni ta'minlashga xizmat qilsa, yakka tartibda ko'rib chiqish samaradorlik va tezkorlikni ta'minlaydi. Shu sababli, zamonaviy sud tizimida mazkur ikki shakl o'rtasidagi muvozanatni to'g'ri belgilash eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi

Adabiyotlar:

1. Smirnov A.V. Collegiality in criminal proceedings: theoretical and practical aspects //Russian Law Journal. – 2022. – T. 10. – №. 3. – C. 78-85.
2. Taruffo M. Judicial decision-making and evidence //International Journal of Procedural Law. – 2020. – T. 10. – №. 1. – C. 15-28.
3. Jackson J.D. The role of the judge in criminal proceedings //Modern Law Review. – 2021. – T. 84. – №. 2. – C. 234-250.
4. Ashworth A. Criminal procedure and fair trial standards //Law Quarterly Review. – 2022. – T. 138. – №. 4. – C. 210-218.
5. United Nations. Basic Principles on the Independence of the Judiciary //UN Official Documents. – 2021. – C. 1-10.
6. Taruffo M. Judicial Decision-Making and Evidence //Springer. – 2020. – P. 15-28.
7. Posner R.A. Economic Analysis of Law //Wolters Kluwer. – 2021. – P. 1-20.
8. Wald P.M. The role of collegiality in judicial decisions //Harvard Law Review. – 2019. – P. 1500-1512.
9. Cappelletti M. The Judicial Process in Comparative Perspective //Oxford University Press. – 2020. – P. 300-315.
10. European Court of Human Rights. Case-law on fair trial (Article 6). – 2022. – P. 12-45.

11. Buscaglia E. Judicial reform and efficiency //World Bank Publications. – 2021. – P. 89-105.
12. Shapiro M. Courts: A Comparative and Political Analysis //University of Chicago Press. – 2020. – P. 567-580.

INNOVATIVE
ACADEMY